

Compositors catalans a l'antic arxiu musical d'Aranzazu

JON BAGÜES I ERRIONDO

El títol d'aquest article esdevé suficientment concret per a que no m'estengui massa sobre la intenció que presideix el meu estudi: es tracta d'assenyalar les obres dels compositors catalans, servades a l'antic arxiu musical del Santuari d'Aranzazu¹, afegint a més a més, algunes dades biogràfiques dels esmentats compositors. Desitjaria simplement que el seu valor pugui acréixer l'escàs interès que oferiria la mera enumeració d'una serie d'obres o de compositors.

Abans d'entrar en el tema, citaré algunes dades que ajudin a situar el nom d'Aranzazu des del punt de vista geogràfic, històric i musical. El Santuari d'Aranzazu és situat al bell mig de Guipúscoa, a una distància més o menys paral·lela de la resta de regions que conformen el País Basc. Allí s'hi venera, des del 1496 aproximadament, una imatge d'una Verge-tron, anomenada *Andra Mari* en euskera, de característiques gòtico-renaixentistes. Una comunitat de franciscans s'encarrega de la custòdia de l'esmentada imatge. Convertit en important centre de pelegrinatge, Aranzazu sempre ha representat per al poble basc quelcom més que un Santuari per a la veneració de la Verge.

¹ Per a dades més concretes dels manuscrits que més endavant menciono, vegeu el meu llibre *Catálogo del antiguo archivo musical del Santuario de Aranzazu*. Public. de la Caja Provincial de Ahorros de Guipúzcoa, Col. «Documento», núm. 20. San Sebastián, 1979.

Respecte de l'interès musical d'Aranzazu, podem datar el seu inici des de la segona meitat del segle XVII. Posseïm poques dades de l'activitat musical del Santuari durant aquest segle, degut sobre tot a la pèrdua de nombroses partitures; de tota manera, esdevé evident que el seu refluoriment musical correspon ja al segle XVIII. Més encara, i a tenor de la documentació servada, podem afirmar que la Capella musical d'Aranzazu s'escau un dels centres fonamentals del País Basc durant la citada centúria.

A l'antic arxiu musical del Santuari hi són conservades les partitures per a l'ús de l'esmentada Capella. Aquests manuscrits comprenen un període que abarca des de finals del segle XVII a l'any 1834, en què malaurats esdeveniments de la guerra tinguda a Euskal Herria, motivaren l'incendi del Santuari; inexplicablement, hem conservat les partitures. Anys després, la comunitat s'anà recuperant a poc a poc de la desgràcia sobrevinguda, i a finals del segle XIX, la música tornà a posseir vida activa en el Santuari. Així doncs, Aranzazu serva dos arxius de música: un anomenat modern, amb partitures dels segles XIX i XX, i altre que anomenem antic, de la música del qual ja hem referenciat el període històric que comprèn. Aquest article es refereix només als compositors i obres del darrer.

L'arxiu posseeix 1.035 manuscrits classificats de la següent manera:

854 mss. de música religiosa.

44 mss. de música civil.

103 mss. de música instrumental.

34 mss. miscel·lanis (*Varia*).

Més de la meitat, 549, són d'autor conegut, mentre que la resta, 486, són anònims. El nombre d'obres musicals que comprenen els 1.035 manuscrits és de 1.400, aproximadament. Per tal de completar aquestes dades numèriques, cal fer notar que 360 mss. del total de 1.035, ens han arribat incomplets; el fet s'explica pels constants trasllats de les partitures, i també perquè la major part s'han conservat en papers solts.

I sense altre preàmbul passo a especificar els autors d'origen català, les obres dels quals hem servat a l'esmentat arxiu. Procediré per ordre alfabètic, indicant a la vegada unes mínimes dades biogràfiques i descriuint tanmateix les obres.

FERRER, Josep

El ms. núm. 157 de l'arxiu és una Missa a quatre veus, escrita per «Don Jose Ferrer, Presbitero», i el següent, núm. 158, és una Pastorella

de «Ferrer», sense altra especificació de nom. Malgrat totes les reserves m'inclino a atribuir, almenys la primera de les citades obres, a Josep Ferrer i Beltran, nascut vers el 1745 a Mequinença, avui província de Saragossa, però pertanyent llavors al Principat de Catalunya. Durant deu anys fou organista de la Catedral de Lleida, fins al 21 d'abril de 1777, en què fou elegit organista de la Catedral de Pamplona. Suposem que el manuscrit 157 pertany a aquesta època, donada la relació que mantingué l'esmentada catedral amb la capella musical d'Aranzazu, segons se'n desprèn de les partitures que hem conservat. A novembre de 1786, Josep Ferrer era elegit organista de la Catedral d'Oviedo, càrrec que ocupà durant més de vint-i-quatre anys; en aquesta ciutat morí el 16 de gener de 1815.

El seu lloc de naixença no és l'única raó per a que sigui inclòs entre els compositors catalans; també cal tenir present que la seva formació musical i sacerdotal fou realitzada a Catalunya; curiosament, un dels seus deixebles, Joan Prenafeta, l'anomena compatriota seu.²

FERRER, Mateu

Neix aquest compositor a Barcelona el 1788. Fou organista de la Catedral de Barcelona durant 56 anys, essent considerat com a un dels contrapuntistes més eminents. A més d'organista, fou mestre de capella d'aquesta Catedral des de 1820, i dirigí tanmateix el Teatre de la Santa Creu. Tota una generació de compositors li deuen el seu guiatge; morí a Barcelona el 1864.

De Mateu Ferrer només es conserven a Aranzazu unes variacions per a *fortepiano* sobre el tema *Di tanti palpiti*, l'obra IV del ms. 937.

MIR i LLUSSÀ, Josep

«Catalán, maestro de Capilla de la Encarnación de Madrid a principios del siglo pasado», escrivia d'aquest compositor B. Saldoni, en el seu diccionari. Mir i Llussà morí a Madrid el 1765, i el succeí en el càrrec Antonio Rodríguez de Hita. El catàleg de les seves composicions és molt extens, conservant-se'n a Madrid, Còrdova, Segovia, El Escorial i sobre tot, a Montserrat. A l'arxiu d'Aranzazu servem 12 obres d'aquest com-

² PRECIADO, D., *José Ferrer, Sonatas para Clave*, Real Musical, Madrid, 1979.

positor, que corresponen als manuscrits 318-329. N'hi ha una datada a 1763; de les dotze obres, només quatre són completes, bé que no esdiguí difícil de completar-ne alguna de les restants.

NONÓ, Josep

Nascut a Sant Joan de les Abadesses el 1776, morí a Madrid el 1845. L'any 1802 s'establí a Madrid com a compositor del Duc d'Osuna, i tres anys després era nomenat compositor de la Reial Cambra.

A l'arxiu d'Aranzazu només es conserva una obra seva, manuscrit núm. 342; es tracta d'una pastorella a duo, per Nadal. Allí hom especifica que l'autor de l'obra és «Org^{sta} de la Capilla Real de Madrid».

PLA, Josep

J.R. Carreras esmenta un Josep Pla³, com a un dels tres germans d'aquest cognom, famosos concertistes d'oboè, que visitaren les principals corts europees a mitjan s. XVIII. El seu nom apareix també en el Catàleg de la Biblioteca Nacional de Madrid⁴, però sempre es parla d'ell com a instrumentista, no pas com a compositor.

A l'arxiu d'Aranzazu servem una sola obra seva, ms. 368. És un *Stabat mater* per a *solo* i acompanyament instrumental. A l'última pàgina del borrador apareix el següent text:

En el año de 1756. Compuso en Musica / Dⁿ Joseph Plá, el menor, y en este Año / lo canto el Sr Conde de Peñaflores / En este de la Madre de Dios de Aranzazu / Oyendole toda la Comm^d con mucho gusto.»

Esdevé curiosa l'especificació «el menor», referida a l'autor; cas de fer coincidir-lo amb l'instrumentista abans esmentat, es referiria al més jove dels germans Pla.

En el text citat hi surt també l'interpret, en aquest cas un il·lustre personatge de cabdal trajectòria en el període de la Il·lustració del País Basc. Fundà la Reial Societat Bascongada d'Amics de País, el model de

³ CARRERAS, J.R., «Els germans Pla, oboïstes de la XVIII centúria», *Rev. Musc. Catalana*, VII (1910), 113-115.

⁴ ANGLÈS, H. i SUBIRÀ, J., *Catàleg musical de la Biblioteca Nacional de Madrid*, Instituto Esp. de Musicología, CSIC, Barcelona, 1946, vol. I, pàg. 354.

la qual fou posteriorment imitat a la Península, i a l'empar de la qual fou creat el Seminari de Vergara.

La presència del Comte de Peñaflorida al Santuari d'Aranzazu s'escau una dada interessant, que parla en favor de les relacions que mantingueren els músics de la Reial Societat Bascongada amb l'esmentat Santuari.

PLA, Manuel

Segons H. Anglès i J. Subirà⁵ —que evidentment copien l'article de J.R. Carreras abans citat— Manuel Pla fou el més famós dels tres germans oboïstes (els altres, Josep i Joan Pla), que durant la segona meitat del segle XVIII foren coneguts arreu d'Europa. Manuel Pla es distingí també com a compositor notable, tant de música instrumental, com de religiosa i teatral.

A l'arxiu servem el ms. 369, una *Salve a solo* amb violins i viola obligada; malauradament s'han perdut les parts instrumentals, conservant-se només la veu i l'acompanyament.

PORT, Joan

El manuscrit núm. 371 de l'arxiu és una *Missa de Requiem* a 4 veus. En el paper del Tiple 1er s'hi llegeix: «Missa de Requiem per lo P. Juan Port», text escrit doncs, en llengua catalana. No posseïm cap altra dada d'aquest compositor; la seva inclusió en la present llista és deguda a dos motius, un pel cognom, i l'altre pel text suara indicat, presumiblement escrit en l'àrea de parla catalana.

REXACH, Salvador

D'aquest compositor diu J. Subirà:

Músico de la Real Capilla de S.M., marido que fue de doña Jacinta Feliu, natural de Barcelona, hijo de don Pablo Rexach y doña Narcisa Sant. Otorgó testamento el 13 de abril, nombrando testamentarios y herederos a sus hijos doña Francisca Jacinta y don Francisco Rexach. Habiendo pasado a tomar aguas a la

⁵ *Ibid.*, *id.*, pàg. 354.

villa de Trillo, murió allí, siendo enterrado en la parroquia de dicha villa (el día 1 de setiembre de 1780).⁶

Aquestes són les úniques dades que hem trobat a la bibliografia consultada. A l'arxiu d'Aranzazu conservem tres obres seves, que de moment representen els dots compositius d'aquest músic. Les tres obres són, curiosament, instrumentals: dos *Trios* (mss. núm. 942 i 943, aquest darrer incomplet), i una *Sonata a solo* per a violí i acompanyament, ms. 907-VII (malauradament no hem pogut trobar la part de l'acompanyament); en el títol d'aquesta darrera obra hi apareixen noves dades, segons se'n desprèn de la seva lectura:

SONATA A SOLO, de Violⁿ y Baxo, de / Dⁿ Salvador Rechac [sic] Quien la toco / en la Op^sicioⁿ en que llevo la plaza / de la Capilla Real / Es de P.F. Al^vto de Yzuzquiza / 1775.»

SALA [Antoni?]

Sense especificar mai el nom, són servades a l'arxiu tres obres (mss. núms. 381, 382 i 383) composades per Sala; una d'aquestes partitures és incompleta. Als diccionaris biogràfics hi ha dos músics amb aquest cognom: Nicola SALA (1713-1801), compositor i teòric italià, que succeï a P. Cafaro al conservatori *della Pietà de Turchini* de Nàpols el 1787, i Antoni SALA, músic català, nascut a Aitona (Lleida) i mort al 1794; des de 1738, mestre de capella de la seu lleidatana⁷.

Quant a les obres conservades a Aranzazu, dues estan datades: 1755 i 1777. Les tres composicions pertanyen al gènere religiós.

TERRADELLAS, Domènec

Neix a Barcelona el 1713 i mor a Roma el 1751. Havent estudiat música a la Catedral de la seva ciutat, continuà després l'aprenentatge amb F. Durante a Nàpols. El 1743 era mestre de Capella de l'església de Santiago i Montserrat de Roma. Bé que havia escrit una notable quantitat

⁶ SUBIRÀ, J., «Necrologías musicales madrileñas (1611-1808)», *Anuario Musical*, XIII (1958), p. 218.

⁷ Vegeu BONASTRE, F., «Josep Carcoler (+ 1776): Notícia Biogràfica i compositiva», *Recerca Musicològica*, I (1981), pàg. 118.

de música religiosa, la seva verdadera vocació artística, com és sabut, fou l'òpera.

A l'arxiu d'Aranzazu es conserven dues obres, exponents de les dues vessants compositives esmentades: el ms. 413 és un salm a cinc veus i orquestra, i el ms. 880-II és l'Ària d'una de les seves òperes.

Aquest és el balanç de la presència musical catalana servada a l'antic arxiu d'Aranzazu: 10 compositors, que apleguen 27 obres.

No entraré ara en judicis de valor sobre la representativitat d'aquests autors i llurs obres; per altre cantó, és ben evident que ens manquen molts noms de la rica personalitat musical de la Catalunya a la divuitena centúria.

Bé que provisionalment, i encara que esdevingui difícil, vull temptar de treure algunes conclusions de l'esmentada llista d'obres i compositors; conclusions, sobre tot, referents a les relacions musicals entre Catalunya i Euskal Herria durant el segle XVIII.

Dels deu autors representats a l'arxiu, vuit són indubitablement catalans de naixença; esdevé probable que el SALA citat abans sigui Antoni Sala; també podria ésser que Joan Port fos català.

Dels vuit esmentats, sis exerciren llur professió fora de l'àrea geogràfica del Principat (tres a Madrid, i els altres a l'estranger, principalment). Quant als dos restants, Josep i Mateu Ferrer, cal recordar que el primer exercí part de la seva activitat musical a Catalunya, però la procedència de les obres servades a Aranzazu em fa pensar més aviat en la seva època de residència a Pamplona. Resta tan sols un compositor, la vida musical del qual es desenvolupà íntegrament a Catalunya, Mateu Ferrer, i és curiós de constatar que només conservem una obra seva a Aranzazu, i encara dins d'un quadern.

Per altre cantó és possible de veure una relació amb Catalunya, si considerem que Joan Port és català, posat que en el manuscrit diu «*Missà de Requiem* per lo P. Juan Port»; igualment podria ésser, és clar, valencià o mallorquí.

Pobre balanç, com podem veure. Aquesta minvada presència, gairebé nul·la diríem, de Catalunya a Aranzazu, té un corresponent a la inversa: és pràcticament inexistent el testimoni d'Aranzazu a Catalunya, per tal com fins al moment, cap dels compositors d'Aranzazu apareix en els arxius catalans.

També cal constatar que dels sis compositors, la tasca dels quals es desenvolupa fora de Catalunya, tres d'ells (els germans Pla i Domènec Terradellas) treballaren sobretot a l'estranger, mentre que els altres tres

(Josep Mir i LLusà, Josep Nonó i Salvador Rexach) estaven establerts a la cort de Madrid. Podem afegir que, bé que Manuel Pla realitzés la seva tasca artística principalment fora de la península, sembla evident que la seva obra servada a Aranzazu provingué de la cort, per tal com a la coberta del manuscrit hi diu: «Ant^o Garcia del Rio, Baxo prim. de la Rl. Capp^a de su Md.».

Amb aquestes breus reflexions a l'entorn de les relacions de la Capella musical d'Aranzazu amb Catalunya, podem entreveure les línies generals de les influències i nexes que posseïa dita capella: per una banda, amb els compositors i d'altres capelles del País Basc; per l'altra, i pel que fa a la resta de la península, sobretot amb la cort madrilenya, i en últim terme amb els artistes i corrents musicals de l'Europa coetània.

Cal tenir en compte, no obstant, que aquestes especulacions no passen de la pura probabilitat, si més no en el cas d'admetre representativitat a les partitures conservades.

Crec interessant que altres estudis futurs tractin de manera més profunda aquest aspecte de les relacions musicals entre els diferents pobles de la península, per tal de poder arribar a una anàlisi més aprofundida de llurs influències i característiques, si és que realment han existit.

Partint del fet que la Capella musical d'Aranzazu correspon a un dels centres musicals més importants de tot el País Basc durant el segle XVIII, i essent per tant, un punt de referència molt interessant, desitjo que aquest petit article pugui esdevenir una humil contribució a la història musical de Catalunya i Euskadi.

I per acabar, vull indicar quelcom sobre l'únic document musical referent a Aranzazu, servat a Catalunya. Es tracta d'un manuscrit de la Biblioteca de Catalunya, sig. M. 688/4. Ignorem la seva procedència. El seu títol és el següent: «MISSA / de Aranzazú: sexto Tono»; es tracta d'un quadern de nou folis, que amiden 29,5 x 21 cms., escrit en un sol pentagrama, en clau de Do en 4^a, amb lletra de finals del segle XVIII. La Missa conté *Kyrie*, *Gloria*, *Credo*, *Sanctus* i *Agnus*. A la coberta hom hi escriví: «N° 688/4, Aranzazú (s. XVIII) / Missa de VI^{te} to a una veu. Notació de cant pla / però mensuralista.».